

Valoració dels lligams entre geografia radical i geografia humanística

Abel Albet i Mas*

Résumé / Abstract / Resumen / Resum

Malgré que pour beaucoup de géographes parler de la relation entre la géographie radicale et la géographie humaniste est presque absurde, ce sujet constitue un des débats des dernières années dans la pensée géographique. Apparemment, les divergences entre ceux deux écoles sont beaucoup plus que les similarités que nous pourrions considérer comme des simples coïncidences. Malgré tout, la diversité des tendances qu'intègrent le courant radical et le courant humaniste favorisent les possibilités de dialogue comme des propositions récentes le certifient. Sans besoin de fondre des paradigmes distants et déjà établis, la perspective de la complémentarité apparaît comme une alternative optimale pour couvrir des aspects oubliés ou infravalorisés dans les analyses géographiques d'après les optiques théoriques nommées.

* * *

Although for many geographers to talk of the relation between radical and humanistic geography is almost an absurd proposition, it is, in fact, one of the most passionate topics of debate within the sphere of geographical thought in recent years. It could be presumed that the differences between these two schools of thought greatly outweigh the points in common, which would even be taken for mere coincidences. However, the diversity of trends grouped under either radical or humanistic headings encourages the establishment of dialogue between

---

* Departament de Geografia. Universitat Autònoma de Barcelona.

them, as demonstrated by recent propositions. Without implying the revision of divergent and long-established paradigms, the perspective of complementary functions would seem an optimal alternative capable of incorporating forgotten or undervalued aspects of geographical analysis which arise from the said theoretical approaches.

* * *

Aunque para muchos geógrafos hablar de las relaciones entre la geografía radical y la geografía humanística es una propuesta rayana en lo absurdo, en realidad dicho planteamiento supone uno de los más candentes debates dentro del pensamiento geográfico de los últimos años. Aparentemente, las divergencias entre dichas escuelas superan con creces los rasgos en común que, a menudo, pasarían por ser simples coincidencias. Sin embargo, la diversidad de tendencias que integran tanto la corriente radical como la humanística favorece las posibilidades de diálogo entre ambas, tal como diversas propuestas recientes parecen certificarlo. Sin necesidad de refundir paradigmas distantes y ya consolidados, la perspectiva de la complementariedad parecería una óptima alternativa para cubrir aspectos olvidados o infravalorados en los análisis geográficos sugeridos a partir de los citados enfoques teóricos.

* * *

Encara que per a molts geògrafs parlar de les relacions entre la geografia radical i la geografia humanística és una proposta propera a l'absurd, en realitat aquest plantejament suposa un dels debats més candents dins del pensament geogràfic dels darrers anys. Aparentment les divergències entre ambdues escoles superen amb escreix els trets comuns que, molt sovint, passarien per ser simples coincidències. Malgrat tot, la diversitat de tendències que integren tant el corrent radical com l'humanístic afavoreix les possibilitats de diàleg entre tots dos, tal com diverses propostes recents semblen certificar. Sense necessitat de refundre paradigmes distants i ja consolidats, la perspectiva de la complementarietat semblaria una alternativa òptima per cobrir aspectes oblidats o infravalorats de les anàlisis geogràfiques suggerides a partir dels enfocaments teòrics esmentats.

Malgrat que, per a molts teòrics del ram, les relacions (i més encara el diàleg) entre geografia marxista i geografia humanística són una simple pèrdua de temps o bé una bajanada fenomenal, cal admetre que aquest és un dels debats més candents i que crea més rebombori en el pensament geogràfic dels darrers anys, però del qual pràcticament no hi ha referències escrites ni, menys encara, treballs empírics o aplicats. Tot i que la controvèrsia és relativament recent, el tema es va originar a les mateixes beceroles del traspàs a la geografia dels corrents filosòfics implicats.

ORÍGENS I PRINCIPIS

Ja a la darrereria dels seixanta, una tirallonga molt extensa de raons, tant científiques i tècniques com socials, econòmiques i polítiques, provocaren en els geògrafs (com en altres científics socials i altres ciutadans en general) un sentiment de crisi, de desil·lusió, de crítica, de rebuig dels postulats neo-positivistes (hegemònics fins al moment: ZELINSKY, 1975, pp. 124-126) que no sabien (o no volien) oferir respostes a les grans problemàtiques que el món suportava.

Tot i que les «primeres» crítiques poguessin haver sorgit dels corrents «tradicionals», ben aviat emergiren dues tendències bàsiques diferenciades: la «radical» (dins la qual hom podria diferenciar el corrent marxista pròpiament dit, junt amb els anomenats «crítics», estructuralistes, estructuracionistes, etc.) i la genèricament anomenada «humanística» (relacionada amb la fenomenologia i l'existencialisme, si bé hi ha qui hi afegeix l'aproximació idealista).

Tant la filosofia com la metodologia que ambdues tendències duen implícites no sorgeixen del no-res davant les circumstàncies esmentades, sinó que compten amb una sèrie més o menys àmplia d'antecedents que no fan sinó corroborar la idea que de «radicals» i d'«humanístics» n'hi ha hagut sempre, si bé és en aquest moment que aquestes concepcions es generalitzen i es configuren en forma de tendències estables (LEY & SAMUELS, 1978b, pp. 1-2).

Ves per on, doncs, aquests són potser els punts de contacte més clars i fermes entre la geografia radical i la humanística: no només el moment històric d'aparició, sinó també el posicionar en forma de reacció i d'alternativa als postulats positivistes des d'ambdues tendències. Ben mirat, però, això, més que un nexu o un contacte, és, simplement, un punt de coincidència; el punt fins al qual els continguts teòrics i metodològics d'ambdues tendències presentin altres punts de contacte ha de permetre esbrinar la realitat i la viabilitat dels seus lligams, a la vista, és clar, de l'anàlisi diferenciada de cadascuna de les escoles i de les tendències que configuren ambdós enfocaments.

A més d'un origen comú, sorgit del rebuig del positivisme, sovint hom hi

destaca també certes afinitats entre les bases filosòfiques respectives, sobretot pel fet de compartir bona part dels postulats que caracteritzen l'humanisme. La valoració de l'home (les seves necessitats, problemàtiques, expectatives, etcètera) per damunt de totes les coses, i com a centre i dimensionador d'aquestes, és un element omnipresent en les anàlisis espacials fetes tant per la geografia radical com per la humanística.

Talment com l'humanisme mateix, tant la geografia radical com la humanística no són unívokes ni uniformes ans, com ja s'ha dit, són constituïdes de molt diverses vessants, a vegades, fins i tot, no suficientment afermades teòricament o aplicada, i dins els enfocaments respectius.

Aquest fet impedeix que es pugui parlar de lligams globals entre radicals i humanístics, però alhora fa que es multipliqui l'ampli ventall de possibles punts de connexió i, conseqüentment, d'apologistes i de detractors de les diverses opcions d'integració.

TENDÈNCIES, DIFERÈNCIES, CONVERGÈNCIES

Algunes d'aquestes possibles connexions semblen, però, més viables o, si més no, que mantenen més adeptes: hi ha qui afirma que és possible sostenir una «fenomenologia marxista» (WILLIAMS, 1981, pp. 36-37), perquè tant la fenomenologia com l'estructuralisme busquen el reconeixement pur, amb possibilitats d'assolir una síntesi força convincent (COSGROVE, 1983, pp. 7-8; JOHNSTON, 1983, pp. 127-128). Igualment hi ha qui afirma (GARCÍA BALLESTEROS, 1986b, p. 81) que la intenció de la fenomenologia de fer obrir els ulls a tots els individus per tal que compreguin, apreciïn i visquin plenament el món, tot adonant-se del que en nom de la ciència, de la tecnologia i del «progrés» s'ha arribat a fer, pot recordar, en certa manera, la lluita de Marx contra l'alienació i deshumanització que el mode de producció capitalista ha propiciat. La crida a l'autoconscienciació, a l'ampliació d'horitzons, de capacitats i d'oportunitats personals i, de fet, a una plena interiorització de la pròpia llibertat, podrien considerar-se trets comuns tant del marxisme com de la fenomenologia.

Les crítiques, però, afirmen que la fenomenologia, en restringir la seva anàlisi a l'aparença del món, esdevé incapaç de penetrar en la realitat objectiva (ESTÉBANEZ, 1982, p. 27) i hi troba grans dificultats per interpretar la societat capitalista avançada (formada per treball i capital, política i ciència; SMITH, 1979, p. 365); quan ho fa, n'abstreu les condicions reals de l'existència, cosa que pot resultar del tot inacceptable per als geògrafs radicals d'inspiració marxista (PEET, 1981, p. 108).

S'acusa també l'enfocament fenomenològic de ser incapaç de concebre la societat externa a l'individu, i de realitzar només en part l'intent de transcendir la dicotomia entre subjectiu i objectiu (GARCÍA RAMÓN, 1983, p. 203); en aquest sentit, la geografia humanística presenta a la perfecció les experiències individuals i fins les culturals, enriquint i delectant el bagatge intel·lectual, emocional i sensitiu de l'investigador i de l'investigat, però no sembla possible que pugui arribar a «transmetre coherentment l'objectivitat brutal de moltes experiències quotidianes» (SMITH, 1979, p. 367); conseqüentment, tant les decisions i les interpretacions individuals com les col·lectives (socials) es fonamenten en l'idealisme, en l'abstracció del context ideològic i material de classe: la geografia humanística aïlla i separa el que és inseparable, el que és interrelacionat dialècticament (GARCÍA RAMÓN, 1985, p. 222-223).

Aquestes són, realment, postures irreconciliables amb l'anàlisi marxista, que si bé és cert que molt sovint no té en compte les experiències individuals i locals, a causa del tractament donat a l'organització espacial, exclusivament com un reflex de les relacions i forces de producció (COSGROVE, 1978, p. 70), no accepta el subjectivisme humanístic perquè és incapaç de millorar les condicions objectives del món, sobretot pel fet de no reconèixer que la llibertat i les accions de l'individu són condicionades necessàriament per circumstàncies externes sobre les quals l'individu té molt poc control (JOHNSTON, 1983, pp. 74-75).

Paral·lelament, però, s'entreveuen certs punts de connexió entre l'existencialisme i el marxisme: la reacció contra l'idealisme (DE KONINCK, 1978a, pp. 127, 135, 140), l'interès per l'experiència humana directa i concreta (SAMUELS, 1981, pp. 125-126), la voluntat de remarcar la temporalitat i la historicitat de l'home i la seva existència (JOHNSTON, 1983, p. 73) i, una vegada més, el reconeixement de l'alienació de l'home dins la societat que l'envolta (SAMUELS, 1978, p. 35) es configuren com a valuosos punts de contacte entre ambdós enfocaments.

És, de nou, la visió de l'ésser humà alienat la que aporta les vies més clares de connexió: les bases existencials afirmen que la història de l'home és la història de la seva lluita contra l'alienació, els resultats de la qual es reflecteixen en les diferències existents entre els homes i entre les cultures (GARCÍA BALLESTROS, 1986, p. 83). Maltrat els punts de contacte, ambdues visions difereixen radicalment a l'hora d'aportar respostes o solucions a aquesta situació denunciada d'alienació i de desequilibris.

Als darrers temps, i davant àmplies i significatives crítiques acusant la geografia marxista de dogmàtica i totalitzadora (MUIR, 1978, pp. 325-326; WALMSLEY & SORENSEN, 1980, pp. 138-140; DUNCAN & SAYER, 1980, p. 195), s'ha anat destacant un corrent de pensament alternatiu lligat, bàsicament, a l'anomena-

da «Escola de Cambridge», i amb certs vincles amb l'«Escola de Frankfurt» i l'anomenada teoria «crítica» (JOHNSTON, 1983, pp. 105-107), tot i que les influències més notables provenen del sociòleg Anthony Giddens i la seva aportació entorn de la teoria de l'estructuració.

Aquesta tendència proposa el materialisme històric com a marc general d'anàlisi, tot incorporant-hi una interpretació fenomenològica del marxisme i afegint-hi certs elements de la geografia espai-temps (GARCÍA RAMÓN, 1985, p. 145). De fet, es tracta d'un intent de conciliar l'estructuralisme amb les aproximacions humanístiques, es diu, davant la minsa atenció que l'estructuralisme dedica al paper de la intencionalitat en els actes humans (GREGORY, 1981a, p. 16). És en aquest punt on es recullen i s'integren les citades aportacions de Giddens entorn de l'estructuració, considerant conjuntament certs aspectes propis del marxisme pel que fa al paper de les infraestructures, juntament amb la importància dels actes humans en la creació i en la modificació dels processos estructurals (GREGORY, 1981a, pp. 12-13).

També cal esmentar que s'han palesat altres punts de contacte a partir de l'aparició de certes interpretacions fenomenològiques, existencialistes i idealistes dins el marxisme, i el redescobriment d'un nou materialisme històric (o «humanisme marxista») gràcies a un progrés teòric dins la geografia humanística (LEY, 1978; GREGORY, 1981a; GREGORY, 1981b; QUAINI, 1982). I és que, des del punt de vista humanístic, molt sovint el materialisme històric dels marxistes s'ha estat veient com un nou encotillatge pseudo-positivista que redueix l'home a ser considerat un objecte més dins uns processos històrics manipulats i predeterminats per unes directrius economicistes (LEY, 1978, pp. 46-47), alhora que s'acusava que valors i idees hi queden reduïts a epifenòmens dels modes de producció i de les relacions de poder.

Contràriament, altres geògrafs humanístics esmenten, entre els fonaments de les seves formulacions, l'«humanisme marxista» basat tant en els escrits originals de Marx com en els treballs de neomarxistes com Lukács o Marcuse (LEY & SAMUELS, 1978b, p. 8; GARCÍA BALLESTEROS, 1986b, p. 76). Afirmen que la societat capitalista, amb l'abstracció de les realitats i les actituds humanes en forma de benefici, de valor de canvi i d'opressió, condemna l'home a la «deshumanització», a l'alienació (JOHNSTON, 1983, pp. 96-98). Aplicat a termes espacials, aquesta mateixa alienació podria recordar la que diversos geògrafs humanístics han volgut destacar amb termes com, per exemple, el «desarrelament» o molts altres de paral·lels (TUAN, 1976, pp. 268, 271; RELPH, 1977; THRIFT, 1983, pp. 15, 17-18; TUAN, 1974; TUAN, 1977; BUTTIMER, 1979; BUTTIMER, 1984; BUTTIMER, 1985; BUTTIMER & SEAMON, 1980) si bé els objectius que es persegueixen són, de fet, força diferents.

COINCIDÈNCIES, CONNEXIONS, CONFLICTES?

Ben mirat, i a la llum de tot el que fins ara ha estat exposat, la lliçó que se n'extreu podria ser força pessimista amb vista a una possible correlació de criteris, ja que es fa referència, quasi exclusivament, a postures aparentment irreconciliables (en comptes de confluents) i a coincidències quasi conjunturals (en lloc d'estructures paral·leles i afins). Tot i això, malgrat que comptades, han estat diverses les propostes d'integració entre aquests enfocaments a causa, si convé molt, de les dificultats que comporta i a la novetat del debat (JOHNSTON, 1983, pp. 129-131). Tanmateix, i d'una manera o d'una altra, per a diversos teòrics la integració entre la geografia marxista i la humanística no és només possible, ans també és necessària, ja que només l'aplicació de l'anàlisi dialèctica a la comprensió fenomenològica dels llocs i de la seva transcendència simbòlica ha de permetre avaluar més incisivament els conceptes de lloc i de desarrelament, i també la poca autenticitat dels paisatges actuals (COSGROVE, 1978, p. 70). En tot cas, l'aproximació sintètica i alhora holística d'ambdós enfocaments hi aporta, potser, un dels arguments de connexió més sòlids.

De la mateixa manera, és valorada molt positivament l'actitud crítica de la geografia humanística (ENTRIKIN, 1976, p. 629, 631-632) coincidint amb l'inconformisme radical de la geografia marxista: segons els humanístics, cal que els geògrafs siguin plenament conscients dels elements culturals, socials i personals que envolten tota investigació i l'investigador mateix, demostrant el seu paper actiu i oferint una perspectiva dinàmica i equilibrada de l'experiència viscuda, tot integrant-hi l'emoció i el discurs lògic, la passió i la raó, i que permeti entendre alhora l'individu i el món (BUTTIMER, 1976; pp. 285-287; BUTTIMER, 1978, p. 74; BUTTIMER, 1979, pp. 249-252).

El caràcter «revolucionari» de l'humanisme es palesa en la lluita constant per reconduir l'interès per la condició humana dins la ciència i la societat (LEY & SAMUELS, 1978b, pp. 4-6); això és, de fet, un tret comú, tant en el desenvolupament de la geografia marxista com de la humanística, però mentre que la primera pretén transformar radicalment l'estructura econòmica, social i cultural d'aquest món, la segona incideix en la necessitat d'activar la capacitat reflexiva de l'home davant l'experiència pròpia i les vivències mantingudes damunt l'espai (ENTRIKIN 1976, pp. 629-630).

És cert, però, que, malgrat l'aparent eufòria integradora de certs geògrafs, i a més de tota la problemàtica teòrica i conceptual fins ara esmentada, cal reconèixer també unes efectives dificultats tàctiques, d'aplicabilitat: el marxisme (o si més no, genèricament, la geografia radical) està plenament consolidat i és reconegut com una de les eines d'anàlisi més adients dins la geografia contemporània (WILLIAMS, 1981, pp. 32-33), mentre que els enfocaments humanístics

són encara fins i tot menystinguts i infravalorats, si no obertament criticats i refutats. La geografia humanística no és la panacea per a neopositivistes decebuts (SANGUIN, 1981, p. 582); sovint sembla que la manca d'una metodologia, d'una doctrina i d'unes tècniques precises (malgrat que siguin característiques intrínseques de l'enfocament), tot i fer bascular el pèndol de la racionalitat i de la lògica positiva vers el cantó radicalment oposat, no ha aconseguit fer trontollar la «dictadura del positivisme», sinó únicament crear una estructura més o menys crítica, que obliga a replantejar conceptes mal coneguts i a suggerir nous camins al concixement (ESTÉBANEZ, 1982, p. 27).

Potser, com es deia, sigui degut a les pròpies característiques de l'enfocament, però és cert que sovint la geografia humanística es presenta amb una inferioritat de condicions real, sobretot a l'hora de ser acarada amb altres enfocaments: recórrer a plantejaments fenomenològics i idealistes per tal de comprendre el món i l'individu és del tot vàlid i factible, però obliga a qüestionar fins quin punt es planteja una alternativa real o, simplement, arguments crítics o descriptius. Aquesta manca (si més no aparent) d'una alternativa «palpable», la presentació en termes personals i concrets de la relació entre l'home i el medi (sovint no acceptada com a metodologia vàlida), la consegüent «polvorització» de les categories d'anàlisi (GARCÍA RAMÓN, 1985, p. 223) i l'«oblit», moltes vegades, de la dialèctica social com a element explicatiu, són factors que dificulten, realment i efectiva, un diàleg constructiu, i a un mateix nivell, amb l'enfocament radical.

CONCLUSIONS, ELUCUBRACIONS, REFLEXIONS

El marxisme és necessari en Geografia des del moment que les seves categories d'anàlisi permeten interpretar l'espai i l'espacial dins el marc dialèctic, i com un producte més del procés històric i contradictori de creació i de transformació social. El marxisme és necessari en Geografia per tal com, superant la descripció estricta, proposa la lluita, la crítica compromesa com a única eina que possibilita la transformació del món, transcendint-ne les contradiccions i els desequilibris interns reflectits damunt el territori. El marxisme és necessari en geografia perquè aporta alternatives (més o menys vàlides, assequibles, viables, possibles) a l'organització espacial vigent de la societat.

El marxisme, però, es demostra del tot insuficient davant l'estudi de l'experiència viscuda, individual; els espais i les experiències personals («productors» i alhora «produïts a partir» d'espais i d'experiències socials) no són valorats per l'anàlisi marxista perquè, de fet, no els necessita: el seu rerefons humanista conté dosis d'antropocentrisme impersonal, on el que importa és l'home, en abstracte, dins la societat (com a col·lectiu global).

Vist així es margina, s'oblida i fins es rebutja una grandíssima part de la realitat humana més immediata i, de fet, la més íntima de cada individu: els components i els continguts personals i públics, identificatius i representatius, privats i col·lectius, mífics i fantàstics, d'aquesta realitat més directa amb un reflex espacial molt molt precís, són del tot innegables i inqüestionables, i tenen una transcendència i unes implicacions que no poden ser obviades de cap manera.

És en aquest darrer significat que la perspectiva humanística aporta tot el seu valor: l'experiència fenomenològica, o també l'existencialisme (i fins i tot l'idealisme) possibiliten aquest apropament (ara ja complet) a la realitat, a la societat, a l'home; i no només a l'home «en abstracte», col·lectiu, ans també a l'home personalitzat, dimensionat, concret, a la seva vivència i experiència individuals, al seu món viscut. Aquest tipus d'apropament es fa, però, al preu, força elevat, de «l'anàlisi subjectiva de la subjectivitat», amb una metodologia on el que importa menys és el mètode, amb unes teories poc teoritzables i unes anàlisis gens generalitzables. Condemnes severes han recaigut damunt qui ha gosat acollir-se a la «acientífica» heretgia humanística, valorada com ha estat amb patrons procedents d'una lògica i d'una racionalitat cartesianes, del tot antipòdiques dels seus fonaments més elementals.

Des d'una òptica positiva o realista, o totes dues coses, aquestes condemnes fetes al corrent humanístic són del tot certes i comprensibles, i, vice-versa, la «lògica» humanística acusa i rebutja la validesa dels plantejaments formals, suara citats. En aquesta línia de pensament, és clar que geografia marxista i geografia humanística responen a paradigmes diferents, i que els seus principis no es poden mesurar amb els mateixos paràmetres i, per tant, es fa difícil (hi ha qui afirma que impossible) assolir una síntesi entre ambdós o, simplement, considerar conjuntament els termes respectius.

Malgrat aquesta realitat indefugible, també és cert que ambdós enfocaments tenen nombrosos punts de contacte. Tant pel moment històric d'aparició i de consolidació (en forma d'«escola» compacta i no pas considerant els casos precedents aïllats), com tenint en compte els seus principis més elementals, humanístics i radicals coincideixen a estructurar-se com a alternativa a la dictadura teòrica, metodològica i conceptual propiciada des del positivisme, si bé, és clar, des de posicions molt diferents.

Igualment, destaca com a punt fonamental de contacte la voluntat antropocèntrica com a alternativa a l'alienació i a la deshumanització sofertes per tots els individus d'aquest planeta: des del punt de vista radical, l'alienació és producte de l'estructura social, econòmica i política propiciada pel sistema econòmic capitalista que ho envaeix i domina tot i tothom; per tant, s'analiza la deshumanització des d'una visió global, col·lectiva, contrastant-la amb la societat

«socialista», «ideal» a què hom voldria tendir. La geografia humanística tracta l'alienació a escala personal, remarcant el desarrelament que en relació amb els llocs i espais (més que davant la societat i la resta d'homes), amb la tècnica, amb les teories i amb els models (socials, econòmics, polítics, ideològics, etc.) sembla que han condemnat l'home.

Així doncs, ambdues visions coincideixen (fins a un cert punt) en alguns dels objectes d'estudi principals (per no dir els més bàsics); tanmateix, els plantejaments d'anàlisi i, més encara, les propostes de solució són del tot diferents, per la qual cosa tot plegat resta com a punts «de contacte» o «de coincidència» molt vàlids, però insuficients per bastir deduccions unificadores més agosarades.

Tanmateix, i malgrat que davant tots els arguments fins ara exposats podrien semblar insuperables totes les disparitats existents, el cert és que si ha aparegut i s'ha propagat l'esclatxa d'una possible via paral·lela entre geografia humanística i geografia radical és que poden brandar-se raonaments suficientment sòlids que semblaria que ho fan pensar així. Els qui obvien, ja de bell antuvi, qualsevol possible vinculació obliden potser que l'ampli ventall d'enfocaments que integren tant la geografia radical com la humanística permeten múltiples combinacions i perspectives. És igualment impensable imaginar l'aparició d'un nou paradigma a partir d'una pretesa fusió d'ambdós, però, enmig d'aquests plantejaments extrems, una reflexió mena a creure que, un cop contrastats avantatges i limitacions d'ambdós enfocaments, podrien arribar a configurar-se com a dues perspectives «complementàries» que permetrien una cooperació profitosa en l'exploració conjunta del món, de la societat, de l'home, i de les geografies de la ment.

Abans cal, però, superar l'assumpció sectària i determinista que només hi ha una alternativa possible (ja sigui radical o humanística) als estudis positivistes que pugui estructurar la lluita per millorar les condicions de vida (socials i individuals) amb dimensió espacial. Cal també conèixer i reconèixer els beneficis i els avantatges del mètode dialèctic, i les limitacions que contenen les anàlisis estrictament individualitzades i subjectives. És cert que, massa sovint, el materialisme dialèctic ha oblidat el subjecte, la dimensió individual, a l'hora d'apropar-se a la realitat per interpretar-la, i s'ha creat una mancança greu i significativa en la interpretació global posterior. Igualment, la feblesa conceptual a l'hora d'aportar respostes i alternatives sembla que ha caracteritzat bona part dels estudis humanístics, que sovint són acusats de mantenir poc compromís, poc «engatjament» amb la voluntat de canviar aquest món.

Una perspectiva complementària podria semblar, doncs, viable. Fins i tot, hom ha arribat a suggerir un plantejament que integrés l'apropament típicament humanístic a la realitat (incloent-hi la dimensió individual, d'espai «viscut»), malgrat que en l'anàlisi subsegüent prevalgués el mètode dialèctic, i

també en l'elaboració de propostes i d'alternatives (tot i que aquestes haurien de tenir present, de nou, que aquestes propostes van adreçades a subjectes, en particular).

No es tracta, evidentment, de crear un nou paradigma, ni de rebutjar les estructures actuals de les geografies radical i humanística (ambdues mantenen una lògica interna absolutament vàlida i plausible, i ofereixen òptimes alternatives teòriques i metodològiques per a determinats tipus d'estudis), però potser obrint noves perspectives la vessant radical sostindria una possibilitat d'anàlisi molt més àmplia i compacta, que comprendria aspectes obviats fins al moment; igualment, la geografia humanística podria dimensionar-se i consolidar-se amb arguments nous i més amplis.

Cal, en tot cas, superar definitivament l'etapa de «lluita» contra el positivisme tot transformant-la en una lluita contra els desequilibris, les follies i els estirabots del sistema socio-econòmic imperant: tot mantenint la perspectiva social, es fa necessari introduir-hi amb fermesa l'escala individual i personal, per tal que tota anàlisi amb dimensió espacial no es vegi esbiaixada, ans sigui efectivament completa i no es limiti a descripcions simples i parcials o a denúncies entorn de la deshumanització i l'alienació, desigualtats i mancances que el nostre món sofreix.

El debat suscitat és obert, cadent, molt complex (potser per això és, també, realment interessant), amb projecció de futur: és un debat que pot perpetuar-se en forma de contínues rèpliques i contrarèpliques, d'acusacions i de recusacions (tal com s'ha mantingut fins al moment), morir esclerotitzat, víctima d'ortodòxies paternalistes i fiscalitzadores o, contràriament, recibir com a neoparadigma eclèctic, messiànic i triomfant. Sigui com sigui, cal atiar aquesta polèmica amb arguments sòlids (d'un color o d'un altre), amb anàlisis pragmàtiques, amb reflexions teòriques, amb compromisos personals.

BIBLIOGRAFIA

- BLAUT, J.M. (1980); «A radical critique of cultural geography», *Antipode* 12 (2), pp. 25-29.
- BUNTING, R. & GUELKE, L. (1979); «Behavioral and Perception Geography: A Critical Appraisal», *Annals AAG* 69, pp. 448-462.
- BUTTNER, A. (1976); «Grasping the dynamism of liveworld», *Annals AAG* 66 (2), pp. 277-292.
- BUTTNER, A. (1978); «Charism and context: the challenge of la Géographie Humaine»: LEY & SAMUELS (eds.) (1978), pp. 58-76.
- BUTTNER, A. (1979); «Le temps, l'espace et le monde vécu», *L'espace géographique*, VIII (4), pp. 243-254.
- BUTTNER, A. (1984); «Meaning, metaphor, milieu: interpreting geographic thought and practice», comunicació presentada en el tema 20è del XXV *International Geographical Congress*, Paris, agost 1984, 38 p.
- BUTTNER, A. (1985); «Phoenix, faustus, narcissus: hopes and hazards of humanism in Geography», Madrid, 25-27 nov. 1985, 47 p. (en premsa)
- BUTTNER, A. & SEAMON, D. (eds.) (1980); *The Human Experience of Space and Place*, Croom Helm, London.
- COSGROVE, D. (1978); «Place, landscape, and the dialectics of cultural geography», *The Canadian Geographer* XXII (1), pp. 66-72.
- COSGROVE, D. (1983); «Towards a Radical Cultural Geography Problems of Theory», *Antipode* 15 (1), pp. 1-11.
- DE KONINCK, R. (1978a); «Contre l'idéalisme en Géographie», *Cahiers de Géographie du Québec* 22 (56), pp. 123-145.
- DE KONINCK, R. (1978b); «Le matérialisme historique en géographie», *Cahiers de Géographie du Québec* 22 (56), pp. 117-122.
- DUNCAN, S.S. & SAYER, R.A. (1980); «Debate on Geography and the vampire trick», *Area* 12 (3), pp. 195-197.
- ENTRIKIN, J.N. (1976); «Contemporary humanism in geography», *Annals AAG* 66 (4), pp. 615-632.
- Espaces-Temps* (1981); «Le marxisme, ça sert (aussi) à faire la Géographie» (editorial), *Espaces-Temps* 18-19-20, pp. 6-7.
- ESTÉBANEZ, J. (1979); «Consideraciones sobre la geografía de la percepción», *Paralelo* 37 3, pp. 5-22.
- ESTÉBANEZ, J. (1982); «La geografía humanística», *Anales de Geografía de la Universidad Complutense* 2, pp. 11-31.
- EYLES, J.D. (1981); «Ideology, Contradiction and Struggle: an Exploratory Discussion», *Antipode* 13 (2), pp. 39-46.
- FOLKE, S. (1972); «Why a Radical Geography must be marxist», *Antipode* 4 (2), pp. 13-18 (traducció castellana a *Geocrítica*, 5).
- GARCÍA BALLESTEROS, A. (1983) «Tendencias fenomenológicas y humanísticas en la geografía actual», Centro de Estudios Geográficos, *II Colóquio Ibérico de Geografía*, Lisboa 1980; *Comunicações*, vol. II, pp. 185-194.
- GARCÍA BALLESTEROS, A. (ed.) (1986a); *Geografía y marxismo*, Univ. Complutense, Madrid.
- GARCÍA BALLESTEROS, A. (1986b); «Geografía humanística y marxismo»: GARCÍA BALLESTEROS (ed.) (1986a), pp. 69-98.
- GARCÍA RAMÓN, M.D. (1977); «La geografía radical anglosajona», *DAMG* 1, pp. 59-69.
- GARCÍA RAMÓN, M.D. (1983); «Nuevos horizontes geográficos de la década de los 70: notas sobre el enfoque humanístico y fenomenológico del hombre y su entorno», Centro de Estudios Geográficos, *II Colóquio Ibérico de Geografía*, Lisboa 1980, vol. II, pp. 195-208.

- GARCÍA RAMÓN, M.D. (1985); *Teoría y método en la geografía humana anglosajona*, Ariel, Barcelona.
- GREGORY, D. (1978); *Ideology, science and human geography*, Hutchinson, London. (Traducció castellana *Ideologia, ciencia y geografía humana*, Oikos-Tau, Barcelona.)
- GREGORY, D. (1981a); «Human agency and human geography» *Transactions, IBG (NS)* 6 (1), pp. 1-18.
- GREGORY, D. (1981b); «Humanistic geography»: JOHNSTON (ed.) 1981, pp. 155-156.
- GUELKE, L. (1974); «An idealist alternative in Human Geography», *Annals AAG* 64 (2), pp. 193-202.
- GUELKE, L. (1981); «Idealism»: HARVEY & HOLLY (eds.) (1981), pp. 133-147.
- HARVEY, D. (1975); «The Geography of Capitalist Accumulation: A reconstruction of the Marxian theory», *Antipode* 7 (2) (traducció castellana, DAMG 1).
- HARVEY, M.E. & HOLLY, B.P. (eds.) (1981); *Themes in Geographical Thought*, Croom Helm, London.
- HUFFERD, J. (1980); «Idealism and the participant's world», *The Professional Geographer* 32 (1), pp. 1-5.
- JACKSON, P. (1981); «Phenomenology and social geography», *Area* 13 (4), pp. 299-305.
- JACKSON, P. & SMITH, S.J. (1984); *Exploring social geography*, George Allen & Unwin, London.
- JOHNSTON, R.J. (ed.) (1981); *The Dictionary of Human Geography*, Blackwell, Oxford.
- JOHNSTON, R.J. (1983); *Philosophy and Human Geography. An introduction to Contemporary Approaches*, Edward Arnold, London.
- KING, L.J. (1976); «Alternatives to a positive economic geography», *Annals AAG* 66 (2), pp. 293-308.
- LEACH, B. (1978); «Geography, behavior and marxist philosophy», *Antipode* 10 (2), pp. 33-37.
- LEY, D. (1978); «Social Geography and Social Action»: LEY & SAMUELS (eds.) (1978), pp. 41-57.
- LEY, D. (1983); «Cultural humanistic geography», *Progress in Human Geography* 1 (2), pp. 248-257.
- LEY, D. & SAMUELS, M.S. (eds.) (1978a); *Humanistic Geography. Prospects and problems*, Croom Helm, London.
- LEY, D. & SAMUELS, M.S. (1978b); «Introduction: contexts of modern humanism in geography»: LEY & SAMUELS (eds.) (1978), pp. 1-21.
- MUIR, R. (1978); «Radical geography or a new orthodoxy?», *Area* 10 (5), pp. 322-327.
- NEIGHBOUR, A. (1971); «The role of perception studies in geographical research», *Horizon* 20, pp. 58-63.
- ORTEGA, N. (1987); *Geografía y cultura*, Alianza, Madrid.
- PADDISON, R. & FINDLAY, A. (1985); «Radicals vs. Positivists and the Diversification of paradigms in Geography», *L'espace géographique* XIV (1), pp. 6-8.
- PEET, R. (1978); «Materialism, social formation, and sociospatial relations: an essay in marxist geography», *Cahiers de Géographie du Québec* 22 (56), pp. 147-157.
- QUAINI, M. (1982); *Geography and Marxism*, Blackwell, London.
- RELPH, E. (1970); «An inquiry into the relations between phenomenology and geography», *The Canadian Geographer* XIV (3), pp. 193-201.
- RELPH, E. (1977); «Humanism, phenomenology and geography», *Annals AAG* 67.
- RELPH, E. (1981); «Phenomenology»: HARVEY & HOLLY (eds.) (1981), pp. 99-114.
- SACK, R.D. (1982); «Realism and realistic geography», *Transactions, IBG (NS)* 7 (4), pp. 504-509.
- SAMUELS, M.S. (1978); «Existentialism and Human Geography»: LEY & SAMUELS (eds.) (1978), pp. 22-40.
- SAMUELS, M.S. (1981); «An Existential Geography»: HARVEY & HOLLY (eds.) (1981), pp. 115-132.

- SANGUIN, A.L. (1981); «La géographie humaniste ou l'approche phénoménologique des lieux, des paysages et des espaces», *Annales de Géographie* 501, pp. 560-587.
- SEAMON, D. & MUGERAUER, R. (eds.) (1985); *Dwelling, place and environment. Towards a phenomenology of person and world*, Martinus Nijhoff Pub, Dordrecht.
- SARPE, P. (1985); «Place and perception»: *Culture and conflict: views of space, place and nature* (block 4), Milton Keynes, The Open University.
- SAYER, R.A. (1982); «Misconceptions of space in social thought», *Transactions, IBG (NS)* 7 (4), pp. 494-503.
- SMITH, D.M. & OGDEN, P.E. (1977); «Reformation and revolution in Human Geography», *Occasional Papers*, Univ. of London, pp. 45-58.
- SMITH, N. (1979); «Geography, Science and post-positivist modes of explanation», *Progress in Human Geography* 3 (3), pp. 356-383.
- SMITH, N. (1981); «Degeneracy in theory and practice: spatial interactionism and radical eclecticism», *Progress in Human Geography* 5 (1), pp. 111-118.
- SMITH, S.J. (1981); «Humanistic method in contemporary social geography», *Area* 13 (4), pp. 293-298.
- SMITH, S.J. (1984); «Practicing Humanistic Geography», *Annals AAG* 74 (3), pp. 353-374.
- SOUBEVRAN, O. (1983); «Structures cognitives et blocages de l'évolution de la pensée en géographie humaine», *Cahiers de Géographie du Québec* 27 (72), pp. 367-388.
- THRIFT, N.J. (1983); «On the determination of social action in space and time» *Environment and Planning D: Society and Space* 1 (1), pp. 23-57.
- TUAN, Y-F. (1974); «Space and place: humanistic perspective», *Progress in Geography* 6, pp. 211-252.
- TUAN, Y-F. (1976); «Humanistic Geography», *Annals AAG* 66 (2), pp. 266-276.
- TUAN, Y-F. (1977); *Space and place. The perspective of experience*, Edwards Arnold, London.
- VILLENEUVE, P.Y. (1985); «Géographie de la perception et méthode dialectique», *Cahiers de Géographie du Québec* 29 (77), pp. 241-260.
- WALMSLEY, D.J. & SORENSEN, A.D. (1980); «What Marx for the radicals? An antipodean viewpoint», *Area* 12 (2), pp. 137-141.
- WILLIAMS, S.W. (1981); «Realism, Marxism and Human Geography», *Antipode* 13 (2), pp. 31-38.
- ZELINSKY, W. (1975); «The demigod's dilemma», *Annals AAG* 65 (2), pp. 123-143.